

Сидорчук Анатолій Андрійович

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів,
Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль,
телефон 0972141113, e-mail: a.sydorchuk@tneu.edu.ua

НЕОБХІДНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОРТФЕЛЯ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Досліджено мікро- та макроекономічні передумови формування інвестиційного портфелю домогосподарств як суб'єкта фінансових відносин у суспільстві. Мікроекономічні передумови зумовлені різним співвідношенням форм багатства домогосподарства упродовж його життєвого циклу та втратою вартості грошей у часі. Макроекономічні передумови мають за основу підхід, за яким обсяги заощаджень в економіці країни дорівнюють інвестиціям усіх суб'єктів економічної системи. Встановлено, що відсоткова ставка як інструмент фінансового ринку «об'єднує» макро- та мікроекономічний аспект інвестиційного портфелю домогосподарства. Розглянуто необхідність підвищення рівня фінансової грамотності населення України. Запропоновано шлях збільшення добробуту домогосподарств України у пенсійний та передпенсійний періоди — заощадження упродовж періоду їхньої трудової активності.

***Ключові слова:** домогосподарство, фінанси домогосподарств, інвестиційний портфель домогосподарств, добробут домогосподарства.*

Постановка проблеми. Емпіричний досвід свідчить про погіршення добробуту домогосподарств України у пенсійний та передпенсійний періоди, що зумовлено тим, що основна (єдина) форма доходу у період трудової активності заробітна плата, замінюється на іншу — основну (єдину) форму — пенсійну соціальну виплату. Враховуючи діючі правила призначення державних пенсій у солідарній системі, а саме, розмір майбутньої пенсії визначається як частка від заробітної плати, фінансове становище переважної більшості домогосподарств при цьому суттєво погіршується.

В таких умовах, **актуальним** постає пошук альтернативних джерел доходів домогосподарств упродовж періоду їхньої трудової активності та використання даних доходів у передпенсійний чи пенсійний періоди. Теорія фінансів домогосподарств джерелом додаткових доходів домогосподарств визначає заощадження домогосподарств. Проте статистичні дані щодо доходів домогосподарств України свідчать, що питома вага заощаджень у їхній

структурі не перевищує 5-8% [1]. **Метою** статті є обґрунтування необхідності формування інвестиційного портфелю домогосподарства з позицій зацікавленості у ньому як самих домогосподарств (мікрорівень), так і держави (макрорівень).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика фінансів домогосподарств загалом і збалансованості фінансових ресурсів даного суб'єкта зокрема привертає увагу багатьох вчених. Серед українських дослідників варто назвати Т. Кізиму, К. Соломянова, С. Юрія, Ю. Янеля, Н. Ясинську та ін. Незважаючи на значний інтерес з боку економістів, питання збалансування фінансових ресурсів домогосподарств у передпенсійний та пенсійний потребує більш повного та всебічного висвітлення. Це підтверджує практика формування їхніх доходів за рахунок як солідарних страхових внесків (Пенсійний фонд України), так і коштів державного бюджету (який покриває дефіцит Пенсійного фонду України), що свідчить про відсутність належної теоретичної обґрунтованості фінансової бази для домогосподарств та унеможливорює розробку довгострокової фінансової політики у цій сфері.

Постановка завдання. Мета публікації полягає у розгляді необхідності формування інвестиційного портфелю домогосподарств України шляхом здійснення заощаджень упродовж періоду їхньої ділової активності. Дана необхідність обумовлена мікроекономічними (співвідношення різних форм багатства домогосподарства упродовж їхнього життя; втрата вартості грошей у часі, якщо їх не використовувати) та макроекономічними (заощадження домогосподарств стають джерелом формування інвестицій для суб'єктів господарювання, що у свою чергу стають мультиплікатором довгострокового розвитку економіки країни) передумовами. Інвестиційно-заощаджувальний механізм розглядається нами як основний метод зростання добробуту домогосподарств.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Сукупне багатство домогосподарств набуває трьох основних форм: матеріальне (нерухоме або рухоме майно); фінансове (гроші, цінні папери,

валюта, депозити тощо); людське багатство, що знаходить своє вираження у самій людині, її психологічному та фізичному розвитку, інтелектуальному рівні, ступеню працездатності тощо [2, с. 188]. Теза що дозволить розвинути необхідність управління фінансами домогосподарств з мікроекономічної точки зору є усвідомлення того факту, що впродовж життєвого циклу індивіда частка даних видів багатства є різною. Так, у віці 20-25 років особа (або декілька осіб) створюють своє домогосподарство маючи, як правило, високий рівень свого людського та невисокий – фінансового та фізичного багатства. Упродовж активного трудової діяльності 25-30 років відбувається поступове зростання фінансового та фізичного багатства та, на противагу цьому процесу, скорочення працездатності і людського багатства. Досягнувши свого піку у 55-60 років, дані форми багатства можуть розвиватися різними шляхами для різних домогосподарств. Так, якщо фінансове багатство реалізовуватиметься лише у формі заробітної плати, то припускаємо, що у передпенсійний або пенсійний вік домогосподарство опиниться у ситуації, при якій його людське багатство буде дорівнювати фінансовому. Тому, бажаним є шлях, коли незважаючи на поступове скорочення працездатності, рівень фінансового багатства домогосподарства зростатиме. Джерелом такого багатства можуть стати лише заощадження домогосподарств здійснені упродовж власної трудової діяльності, адже на рівень заощаджень, або іншими словами – рівень фінансового багатства, впливають інші, ніж працездатність, фактори, а саме рівень відсоткових ставок в економіці та набір фінансових інструментів для інвестицій. Тому, необхідним є формування «надлишку» фінансового багатства домогосподарства над людським, так щоб його обсяг не залежав від працездатності (заробітної плати).

Наступна теза що дозволить розвинути необхідність управління фінансами домогосподарств є усвідомлення того факту, що гроші, які є у нашому розпорядженні сьогодні є більш цінними, ніж ці самі гроші у майбутньому.

Даний висновок дозволяє припустити, що повинна існувати «зацікавленість» домогосподарства до здійснення заощаджень, і ця

«зацікавленість» повинна вимірюватись «платою» за відкладене на майбутнє поточне споживання свого доходу. І «зацікавленість» має фінансовий вимір і назву «відсоткова ставка». У контексті мети дослідження дана відсоткова ставка для домогосподарства стає узагальненим доходом на інвестиційних ринках. Майбутня вартість інвестованих грошей (FV) вимірюється за допомогою наступної формули [3, с. 924]:

$$FV = PV * (1 + r)^n, \text{ де}$$

PV - теперішня вартість грошей; r - відсоткова ставка; n - період заощадження.

Тобто, якщо відсоткова ставка, наприклад, рівна 10%, теперішня вартість 1000 грн. через 1 рік дорівнюватиме 1100 грн., через 2 роки – 1210 грн. і т.д.

Поняття приведеної вартості можна використовувати у різних ситуаціях, у тому числі для оцінки домогосподарствами привабливості тих чи інших напрямів використання своїх заощаджень. Відповідно, рішення домогосподарства буде залежати від рівня відсоткової ставки. Поняття приведеної вартості допомагає пояснити алогічний на перший погляд висновок, що інвестиції в економіці країни, а значить і потреба у заощадженнях домогосподарств, скорочуються при рості відсоткової ставки і навпаки — збільшується при скороченні відсоткової ставки.

Таким чином можна визначити, що під управлінням фінансами домогосподарств у період трудової активності мається на увазі діяльність його членів, щодо регулювання його вхідних і вихідних грошових потоків з метою досягнення цілей домогосподарства (у контексті нашої статті цілі по належному рівні доходів у пенсійний період) [4, с. 28].

Необхідність управління фінансами домогосподарств з макроекономічної точки зору зумовлені наступною тезою. Розуміння подій, які відбуваються у фінансовій системі країни важливі для осмислення розвитку економіки у цілому. Основні структури фінансової системи – ринки акцій і облігацій, банки і пайові фонди відіграють роль регулятора грошових потоків заощаджень та інвестицій, які у свою чергу є *основними факторами* довгострокового росту ВВП і рівня життя населення. Тому розуміння механізму функціонування

фінансових ринків має у край важливе значення для прийняття рішення щодо напрямів використання коштів інвестиційного портфелю домогосподарства.

Валовий внутрішній продукт (ВВП) рівний *або* вартості виготовлених товарів і послуг, *або* сумі витрат на споживання товарів і послуг в економіці країни за певний проміжок часу (в більшості квартал, один рік).

Розмір ВВП (Y) визначається *чотирма* основними складовими: споживанням (C), інвестиціями (I), державними закупівлями (G), чистим експортом (NX).

Математично це можна виразити наступним чином [4, с. 1117]:

$$Y = C + I + G + NX$$

Дане рівняння означає, що кожна гривня у лівій частині знаходить своє відображення в одній із чотирьох складових в його правій частині.

Ми спрощуємо аналіз зробивши припущення, що економіка є *закритою*, тобто такою, що не взаємодіє з іншими економіками. Зокрема, вона не втягнута у торгівлю товарами і послугами з іншими країнами і не здійснює міжнародних операцій із залучення позик чи кредитування. Так як закрита економіка не бере участі в міжнародній торгівлі, показники її експорту та імпорту рівні нулю. В таких умовах наше вихідне рівняння набуде наступного вигляду:

$$Y = C + I + G$$

Таким чином, в закритій економіці ВВП рівний сумі споживання, інвестицій та державних закупівель (у широкому значенні витрат бюджету).

Щоб продемонструвати роль фінансових ринків в економічній системі країни, віднімемо C та G із правої та лівої частини рівняння. Ми отримаємо наступний вираз:

$$Y - C - G = I$$

Ліва частина рівності $Y - C - G$ являє собою дохід економіки за вирахуванням об'ємів споживання та державних витрат. Дана величина називається *національними заощадженнями*, або проста *заощадженнями*, і позначається як S . Замінивши $(Y - C - G)$ на S , отримаємо:

$$S = I$$

з чого випливає, що заощадження рівні інвестиціям.

Для кращого розуміння змісту національних заощаджень проведемо нескладні математичні підстановки. Нехай T позначає різницю сум, які держава забирає із домогосподарств у формі податків і які надає у формі трансфертів (пенсії або інші соціальні допомоги). У такому випадку національні заощадження математично можна виразити як:

$$S = Y - C - G \text{ або}$$

$$S = (Y - C - G) + (T - T) \text{ або}$$

$$S = (Y - T - C) + (T - G)$$

Хоча ці вирази рівні один одному (оскільки T присутнє з протилежними знаками), вони передбачають різні підходи до визначення національних заощаджень. Зокрема, остання рівність розділяє національні заощадження на дві складові: *приватні* ($Y - T - C$) та *суспільні* (публічні) заощадження ($T - G$).

Приватні заощадження являють собою дохід домогосподарств за вирахуванням податків та видатків на поточне споживання. Суспільні (публічні) заощадження рівні різниці доходів держави, отриманих у формі податків і її видатків. Якщо T перевищує G має місце *бюджетний надлишок*, тобто доходи уряду перевищують його видатки. Перевищення T над G відображає рівень публічних заощаджень. Якщо держава витрачає більше коштів ніж збирає податків (як це відбувається у більшості держав світу у кінці ХХ початку ХХІ століття), правомірно говорити про *дефіцит бюджету*. У такому випадку, величина суспільних заощаджень має математичний знак «мінус».

Рівняння $S = I$ відображає важливий факт, що для економіки в цілому заощадження суб'єктів фінансових відносин повинні бути рівні інвестиціям. Саме інвестиційний дохід як інструмент фінансового ринку «об'єднує» макрота мікроекономічний аспект інвестиційного портфеля домогосподарства. Рівень інвестиційного доходу, регулюючи попит і пропозицію на кредитному ринку, визначає поведінку людей, які роблять заощадження або потребують позики для інвестицій. Структури фінансового ринку, які у формулі $S = I$ відображені знаком рівності і є тими регуляторами грошових потоків заощаджень та

інвестицій, які стають *основними факторами* (поруч із кредитними ресурсами) довгострокового росту ВВП і рівня життя населення (формує пропозицію кредитних ресурсів) та доходів суб'єктів господарювання (формують попит на кредитні ресурси). Такий розвиток економіки є бажаним і для держави як системо утворюючого суб'єкта фінансових відносин у суспільстві, оскільки після зростання доходів інших учасників суспільного виробництва (фірм та домогосподарств) зростуть платежі до бюджету та доходи суспільства. Таким чином зацікавленість у формуванні інвестиційного портфеля домогосподарств мають **усі** суб'єкти фінансових відносин у суспільстві.

Дослідження окреслених нами шляхів покращення розвитку фінансів домогосподарств загалом та формування їхнього інвестиційного портфелю зокрема у результаті підвищення рівня фінансової грамотності відкриває **перспективи майбутніх досліджень** у цьому напрямку фінансової науки.

Список використаних джерел:

- 1) Структура сукупних витрат домогосподарств [Електронний ресурс] / Державний комітет статистики – Режим доступу до книги : <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- 2) Фінанси домогосподарств: навчальний посібник / Кізіма Т.О., Карпишин Н.І., Сидор І.П. та ін.; за ред. Т.О. Кізіми. – Тернопіль: Вектор, 2015. – 260 с.
- 3) Экономика / П. Самуэльсон, В. Нордхаус. – М. : ООО «И.Д. Вильямс», 2008. – 1360 с.
- 4) Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма та доміанти розвитку / Т.О. Кізіма ; [вст. слово С.І. Юрія]. – К. : Знання, 2010. – 431 с.

References

- 1) Struktura sukupnych vytrat domogospodarstv [Structure of total household expenditures] [Site of State Statistics Committee of Ukraine] (n.d.). *ukrstat.gov.ua* Retrieved from <http://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian]
- 2) Kizyma T.O., Karpushyn N.I., Sydor I.P., Sydoruk A.A., Shamans'ka N.V. & Shulyk B.S. (2015) *Finansy domohospodarstv [Finance households]*. Ternopil: Vektor [in Ukrainian]
- 3) Samuelson, P.A. & Nordhaus, W. D. *Ekonomika [Economics]* (18th ed., rev.). Moscow: Viliams [in Russian].
- 4) Kizyma T.O. (2010) *Finansy domohospodarstv [Finance households]*. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

Авторський реферат

Сидорчук А.А. Необходимость формирования инвестиционного портфеля домохозяйств

Исследованы микро- и макроэкономические предпосылки формирования инвестиционного портфеля домохозяйств. Микроэкономические предпосылки обусловлены тем фактом, что формы богатства домохозяйств в процессе его жизнедеятельности разные. Если объём финансового и материального богатства должен иметь тенденцию до роста, то человеческая форма (трудопособность) имеет однозначную тенденцию к падению. Поэтому желательным есть путь, когда, несмотря на постепенное снижение трудопособности, уровень финансовой формы богатства домохозяйств рос. Источником такого развития могут стать только сбережения в период трудовой деятельности, поскольку на их уровень влияют другие, кроме трудопособности факторы, а именно уровень процентной ставки и набор инструментов, представленный на финансовом рынке страны. Поэтому предложен инструмент увеличения благосостояния домохозяйств Украины в пенсионный и предпенсионный периоды — их сбережения, сделанные в период трудовой деятельности.

Макроэкономические предпосылки обусловлены уравнением, которое показывает важный факт, что для экономики в целом, сбережения субъектов финансовых отношений всегда равны инвестициям. Процентная ставка как инструмент финансового рынка уравнивает предложение и спрос свободных ресурсов «объединяя» макро- та микроэкономический аспект необходимости инвестиционного портфеля домохозяйств. Именно процентная ставка, регулируя предложение и спрос, обуславливает поведение домохозяйств, которое делают сбережения и субъектов хозяйствования, которые нуждаются в инвестициях развивая свой бизнес и экономику в целом. Структуры финансового рынка (кредитные учреждения, негосударственные пенсионные фонды, страховые компании и другие) есть теми регуляторами денежных потоков сбережений и инвестиций, которые в свою очередь станут основными факторами долгосрочного роста ВВП и уровня жизни населения (формируют предложение на кредитном рынке), прибыли субъектов хозяйствования (формируют спрос на кредитном рынке).

Идеи, которые рассмотрены в статье обуславливают необходимость повышения уровня финансовой грамотности населения Украины.

Ключевые слова: домохозяйство, финансы домохозяйств, инвестиционный портфель домохозяйств, благосостояние домохозяйства.

Sydorchuk A.A. NECESSITY FOR FORMING THE INVESTMENT PORTFOLIO OF HOUSEHOLDS

Micro- and macroeconomic prerequisites for the formation of investment portfolio of households have investigated.

Microeconomic pre-conditions are conditioned by a circumstance that the forms of riches of households in the process of its life are different. If the financial and material form of riches must have a tendency to the increase, then a human form (ability to work) has a tendency to falling. Necessary course of action, when in spite of gradual decline of ability to work, the level of financial form of riches of households will grow. Savings in the period of labor activity of households have been the source of such development only. As influence on savings level is the level of interest rate and set of tools are presented at the financial market of country.

Macroeconomic pre-conditions are conditioned by equalization that shows an important fact, that for an economy on the whole, the savings of subjects of financial relations are always equal to the investments. Interest rate as an instrument of financial market counterbalances suggestion and demand of free resources "uniting" macroeconomic and microeconomic aspect of necessity of investment portfolio of households.

The needs to improve financial literacy of households Ukraine have considered. Ways of increasing the welfare of households in Ukraine have considered.

Keywords: household, finance of households, the investment portfolio of households, welfare of households.